

ДИН ВА ИСЛОМ

Зокирова Раъно Ислом кизи

Бухоро вилояти Вобкент тумани, Исломшунос

Диннинг моҳияти турлича изоҳланса-да, унинг асосида ишонч, эътиқод туйғуси ётади. Дарҳақиқат, дин ишонмоқ туйғусидир. Ишонмоқ туйғуси инсониятнинг энг теран ва рухий-маънавий эҳтиёжларидандир. Дин арабча сўз экани барчага маълум. Лекин дин тушунчасини тўлиқ англаб олиш учун, унинг ҳам луғавий, ҳам истилоҳий маъноларини алоҳида-алоҳида олиб танишиб, таҳлил қилиш мақсадга мувофиқдир.

Араб тилидаги манбаларда қайд этилишича, дин сўзи “دان”) “dâna”) феълидан ясалган бўлиб, “кимгадир бўйсунмоқ, бўйин эгмоқ, итоат этмоқ, кимдандир қарздор бўлмоқ, эътиқод қилмоқ, қилган ишига яраша мукофотламоқ”; “дийнун” сўзи эса, “дин, имон, ажр–мукофот, қилинган ишга яраша берилган ҳақ” каби маъноларни билдиради. Ўзбек тили луғат адабиётларида “дин” – ишонч, ишонмоқ, эътиқод, мулк, ҳукм, ҳисоб, жазо, тадбир, бўйсунуш, итоат қилиш, ибодат, парҳез, йўл тутиш, одат қилиш, эътиқод қилиш маъноларини билдириши келтириб ўтилади. Исломдан аввал туркий халқларнинг дин тушунчасини ифодалаш учун турли даврларда “drm”, “darm”, “nom” ва “den” каби сўзларни ишлатганлари маълум. Улардан “drm”, “darm” дин, ақида маъносида санскритча (қадим ҳинд тили) “dharma”дан (Пали тилида dhamma); “nom” дин ишонч, қонун маъносида суғд тилидан кириб келганлиги айтилади. Ўзбек тилидаги “дин” маъносини берувчи атамалар барча тилларда мавжуд. Жумладан, зардуштийларнинг манбаси “Авесто”да “дин” сифатида “daena”, қадимги форс паҳлавий тилида “den”, “din”, “dena”, “daena” сўзи ишлатилиб, «йўл», «мазҳаб», «маросим», «услуга», «тарз» каби маъноларни билдирган. Иброний тилида истифода қилинадиган «dath» сўзи «дин» тушунчасини ифодалаш учун умумий термин бўлиб, «ҳукм», «амр» ва «қонун» маъноларини англатган.

Ислом сўзининг араб тилидаги луғавий маъноси – таслим бўлиш, бўйсунуш, истилоҳда эса ягона Аллоҳга бўйсунуш маъноларини беради. Ислом дини таълимоти бўйича Муҳаммад пайғамбар (а.с.) аввалги пайғамбарлар ишини давом эттирган, улар динини қайта тиклаган, қиёмат олдида юборилган охирги пайғамбар (Хотам ал-анбийо) – набий ва расул деб тан олинадилар. Имон, намоз, закот, рўза, ҳаж исломнинг беш асосий шарти – рукни ҳисобланади. “Имон” сўзининг луғавий маъноси ишонмоқ, тасдиқламоқ бўлиб, истилоҳда эса “Ла илаҳа иллаллоҳу Муҳаммадун расулуллоҳ” (“Аллоҳдан ўзга илоҳ йўқ ва Муҳаммад – Аллоҳнинг пайғамбари”) калимасини тил билан айтиб, дил билан тасдиқлаш демакдир. Ҳадисларда имоннинг етти шарти борлиги таъкидланади. Улар: – Аллоҳнинг борлиги ва бирлигига, Қуръон ва ҳадисларда баён қилинган барча исмлари ва сифатларига имон келтириш, унинг барча буйруқларини қабул қилиш ва

барча қайтарган нарсаларидан қайтиш. – фаришталарнинг борлигига имон келтириш. Фаришталар (мало'ика) Аллоҳнинг нурдан яратган, унинг буйруқларини сўзсиз бажарувчи, унинг амридан ташқари чиқмайдиган хос бандаларидир. Улардан Жаброил, Микоил каби буюк фаришталарнинг номлари Қуръонда зикр этилган; – илоҳий китобларга имон келтириш. Аллоҳ Муҳаммад пайғамбарга (а.с.) Қуръонни нозил қилганидек, бошқа пайғамбарларга ҳам китоблар туширган. Улардан бизга маълум бўлганлари: Иброҳим пайғамбарга “Саҳифалар”, Мусо пайғамбарга “Таврот”, Довуд пайғамбарга “Забур” ва Исо пайғамбарга берилган “Инжил” китобларидир. Ислом таълимотига кўра, олдинги илоҳий китоблар бузилиб кетганлиги сабабли Қуръон уларнинг таълимотини тиклаб келган; – пайғамбарларнинг ҳақлигига имон келтириш. Аллоҳ инсонларга тўғри йўлни кўрсатиш учун пайғамбарлар юборган. Барча пайғамбарлар бир занжирнинг бўғинлари кабидирлар. Қуръонда 25 пайғамбарнинг номлари зикр этилган. Ҳадисларда пайғамбарларнинг умумий сони 124 минг экани баён қилинган; – охират кунига ишониш. Ислом таълимотига кўра, бу дунё бир синов майдонидир. Бу дунёда қилинган савоб ишлар учун мукофот, гуноҳ ишлар учун жазо бериладиган охират ҳаёти мавжуд; – тақдирга – инсон бошига тушган яхшилигу ёмонлик Аллоҳдан эканига эътиқод қилиш;

– ўлимдан кейин қайта тирилишга ишониш. Ислом таълимотига кўра, қиёмат куни бўлганда барча инсонлар қабрдан турадилар ва маҳшаргоҳ майдонига йиғиладилар. У ерда барча одамлар дунёдаги амалларига қараб мукофот (жаннат) ёки жазо (дўзах)га маҳкум этиладилар. Намоз исломда имондан кейин мусулмонларга фарз қилинган иккинчи амал ҳисобланади. Қуръони каримда намозга қатъий буйруқлар келган бўлиб, унинг баъзи шартлари баён этилган. Намознинг вақти, миқдори ҳамда адо этиш тартиблари ҳадислар билан жорий этилган. Бу масалада турли мазҳабларда баъзи фарқлар бор. Ҳар куни беш вақт намоз: бомдод, пешин, аср, шом ва хуфтон адо этилади. Закот (арабча – поклаш) эҳтиёждан ташқари бўлган бойликнинг қирқдан бир қисмини (2,5 %) садақа қилиш. Закот моли закот миқдorigа етган бадавлат кишилар учун фарз этилган. Закот етим–есир, бева–бечоралар, мусофирлар, қарздорлар каби муҳтож кишиларга берилади. Закот ҳижрий ҳисоб билан бир йил давомида ишлатилмай турган ёки шахсий эҳтиёждан ташқари хусусий мулк сифатида фойдаланилаётган маблағдан берилади. Закот исломдаги ижтимоий ҳимоялашнинг ўзига хос кўринишидир. Бу жамият тараққиёти, тинч ва осудалиги йўлида катта аҳамият касб этади.

Рўза йилда бир ой – ҳижрий қамарий календарнинг Рамазон ойи давомида кундуз кунлари ейиш–ичиш ва жинсий алоқада бўлишдан тийилиш. Рўза ҳижратнинг иккинчи йили фарз бўлган. Бу ибодат касал ё сафарда бўлган кишилардан бошқа кунларда тутиб бериш шарти билан соқит қилинади.

Ҳаж – қодир бўлган киши учун умрида бир марта Макка шаҳридаги Каъбани зиёрат қилиш ва ушбу ибодат ўз ичига оладиган арконларни адо этишдан иборат. Ҳаж зулҳижжа ойининг саккизинчи кунидан бошланади. Ҳаж қилишнинг уч тури мавжуд: “ифрод” – фақат ҳаж амаллари бажарилади, “қирон” – ҳаж ва умра амаллари олдинмакетин бажарилади, “таматтуъ” – аввал умра қилиниб, эҳромдан чиқилади ва зулҳижжа ойининг саккизинчи куни эҳромга кириб, ҳаж рукнлари адо қилинади. Ҳажнинг фарзи учта: эҳром боғлаб ният қилмоқ, Арафотда турмоқ, Каъбани тавоф қилиш. Ислом таълимотига кўра, ҳар бир инсон вафот этади. Бунга Қуръондаги Оли Имрон сурасининг 185-ояти далил бўла олади: “Ҳар бир жон ўлим (аччиғи)ни тотувчидир”.

Қиёмат (арабча–тик туриш, ўриндан туриш) ўликларнинг қайта тирилиши ва ўрнидан туриши маъносида ишлатилади. Ислом динида қиёматнинг яқин қолганлиги масаласи жуда долзарб бўлсада, унинг аниқ қачон содир бўлишини фақатгина Аллоҳ билиши, ҳатто фаришталар ҳам бу ҳақда ҳеч қандай илмга эга эмаслиги, пайғамбарлар ҳам унинг аниқ вақтини билмаганлари, уларга фақатгина унинг аломатлари билдирилганлигига эътиқод қилинади. Ислом таълимотига кўра, қиёмат куни ҳар бир одамнинг бу дунёда қилган амаллари тарозуда ўлчанади. У мутлақ адолат тарозуси бўлиб, ҳаммага бир хил муносабат қилинади. Ҳеч бир кишининг фойдасидан камайтирилмайди, зарарига қўшилмайди. Ислом эътиқодига кўра, дўзах устига сирот номли кўприк қурилган бўлиб, маҳшар (қиёмат куни бандалар йиғиладиган ва савол–жавоб бўлиб ўтадиган жой)да туриш тамом бўлганидан кейин одамларга ўша кўприкдан ўтишга амр қилинади. Жаннат (арабча – боғ, бўстон) тақводор диндорлар нариги дунёда роҳат ва фароғатда яшайдиган жой. Жаннат васфи Қуръони каримнинг кўпгина сураларида, жумладан, Оли Имрон, Ҳадид, Қоф, Нажм, Раҳмон, Воқеа, Муҳаммад, Ғошия, Инсон ва бошқа сураларда келтирилган. Диний ақида бўйича, бу дунёдаги ҳаёти даврида имонли ҳолида эзгу ишлар билан шуғулланган кишиларга Аллоҳ томонидан жаннатдан жой берилади. Қуръонда жаннат дарахтзорлари остидаги ариқларда зилол сувлар оқиб туради, деб таърифланади. У ерда инсонлар қаримайди ва касал ҳам бўлмайди. Жаннатда энг олий неъмат – Аллоҳнинг дийдорини кўришлик ҳисобланади.

Дўзах – дин талабларини бажармаган гуноҳкорлар охиратда жазоланадиган жой. Ислом динидаги асосий тушунчалардан бири. Дўзахни Аллоҳ кофирларга ва гуноҳкор бандаларга жазо бериш учун яратган. Диний тасаввурга кўра, дўзах даҳшатли чуқурлик, ичида олов ёниб туради. Дўзахга маҳкум қилинган бандалар шу оловга ташланади, улар қайноқ сув ичади, у ерда ўсадиган Заққум дарахтининг меваси билан овқатланади, чексиз азоб чекади, терилари куяди. Дўзах азобларидан яна бири ачиштирувчи совуқдир. Дўзах бир неча табақадан иборат бўлиб, ҳар бир гуноҳкор ўз гуноҳига қараб табақаларда азобланади. Ислом динига кўра, дўзахнинг Ҳовия, Жаҳим, Сақар, Лазо,

Хутама, Саир, Жаҳаннам каби етти дарвозаси бор. Дўзах ҳам жаннат каби яратилган бўлиб, унинг азоб–уқубатлари жисм ва руҳга оид ҳамда абадий боқий қолувчидир.

Ислом дини ўз номи билан “тинчлик” динидир. Мусулмонларнинг шиори бўлмиш ўзаро саломлашув иборасида ҳам бир-бирларига тинчлик тилаш маънолари бор. Ислом динида нафақат мусулмонлар ўртасида, балки бошқа дин вакиллари билан ҳам тинч-тотув яшашликка тарғиб қилинган. Жумладан, Қуръони каримда:

لَا يَنْهَاكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ أَنْ تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوا إِلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ

яъни: “Дин тўғрисида сизлар билан урушмаган ва сизларни ўз юртингиздан (ҳайдаб) чиқармаган кимсаларга нисбатан яхшилик қилишингиз ва уларга адолатли бўлишингиздан Аллоҳ сизларни қайтармас. Албатта, Аллоҳ адолатли кишиларни севар”, дейилган (Мумтаҳани сураси, 8-оят). Аллоҳ таоло бу ояти каримада мўмин-мусулмонларни бошқа миллат ва дин вакилларига яхши муносабатда бўлишга буюради ва уларга нисбатан адолатли бўлиш лозимлигини таъкидлайди. Жумладан, самарқандлик фақиҳ Абу Лайс Самарқандий “Баҳрул улум” номли тафсир китобида ушбу оят тафсирида: “Ўзга дин вакиллари билан борди-келди қилинг, улар билан адолатли муомала қилинг”, деб қайд қилган.

Адабиётлар

1. Қуръони карим маъноларининг таржима ва тафсири / Таржима ва изоҳлар муаллифи Абдулазиз Мансур. – Т.: Тошкент ислом университети, 2009.
2. Абу Абдуллоҳ Муҳаммад ибн Исмоил ал–Бухорий. Ал– Адаб ал–муфрад. – Т.: Ўзбекистон, 1990.
3. Ат–Термизий. Саҳиҳ ат–Термизий / А. Абдулло таржимаси. – Т.: Ғ. Ғулом номли “Адабиёт ва санъат” нашриёти, 1993.
4. Ат–Термизий. Шамоили Муҳаммадия / Сайид Махмуд Тарозий Алихонтўра таржимаси. – Т.: “Меҳнат” нашриёти, 1991.
5. Ислом: энциклопедия. – Т.: Ўзбекистон миллий энциклопедияси, 2004.
6. Муҳаммад Хузарий. Нур–ул яқин. – Т.: Чўлпон–Камалак, 1992.
7. Мўминов А., Йўлдошхўжаев Ҳ., Раҳимжонов Д., Комилов М., Абдусатторов А., Орипов А. Диншунослик. Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги томонидан дарслик сифатида тавсия этилган. – Т.: Mehnat, 2004.